

PUBLICACIONS BÍBLIQUES I PATRÍSTIQUES DELS NOSTRES PROFESSORS

Enric CORTÈS, *Los discursos de adiós de Gn 49 a Jn 13-17. Pistas para la historia de un género literario en la antigua literatura judía*, Institución San Jerónimo - Colectánea San Paciano 23, Barcelona, Herder, 1976, 551 pp.

Tenim ací una obra que omple un gran buit en l'estudi d'aquest gènere literari que apareix tant en la literatura canònica com en la literatura targúmica, apòcrifa i pseudoepigràfica. Des que E. Stauffer el 1941 intentà descriure les característiques d'aquest gènere, J. Munck el 1950 (*«Discours d'adieu dans le N.T. et dans la littérature biblique»*, Neuchâtel-Paris 1950; obra bàsica en aquest tema) i J.F. Randall (1965), no es troba bibliografia que doni una visió ample, fruit d'una anàlisi seriosa, de les diferents obres que sota el nom comú de Testament (normalment) pertanyen a aquest gènere (*«Abschiedsreden»*).

El pla de l'obra (tesi doctoral presentada a l'Institut Bíblic de Roma) és clar i senzill — fins i tot sorprèn que sigui relativament fàcil de llegir, malgrat la complexitat del tema i l'exhaustivitat de les notes i les cites —; després d'una ampla bibliografia i de la introducció, ressegueix el gènere en la literatura bíblica i extrabíblica.

La introducció descriu les característiques temàtiques i estilístiques del gènere que, amb tota la pluralitat lògica en obres elaborades en situacions molt diferents, resumeix seguint bàsicament a Munck en les següents constants temàtiques:

1. el moribund (o el que puja al cel) crida els seus per parlar-los;
2. dona les seves exhortacions, freqüentment alludeix la misericòrdia, l'amor, la fraternitat;
3. el discurs es clou amb unes frases sobre el futur de la comunitat o el fi dels temps (p. 54).

Després de l'anàlisi de les formes estilístiques, l'A. aprofundeix els *«Abschiedsreden»* de l'A.T.: 1Re 2,1-10; Jos 23; 1Mac 2,49-70; Gen

49 i Dt 33 — inclou ací els comentaris de la mort de Moisès de Flavi Josep (*Ant. Jud.* IV), Filó (*De vita Mosis*, II i *De Virtutibus*, XII, XIV, XX) i del Pseudo-Filó (*Ant. Bibl.* XXIV) (cap. I).

La descripció d'aquest gènere en la literatura apòcrifa constitueix el contingut del cap. II (*Jubileus*, 2 *Enok*, 2 *Baruk*...). Les concomitàncies amb l'apocalíptica són paleses. Cal remarcar que aquest capítol ofereix, per la seva síntesi de materials, una bona introducció a tots aquests llibres apòcrifs (sobretot a l'*Apocalipsi siríac de Baruk* o 2 *Baruk*).

El cap. III és íntegrament dedicat a l'obra, potser arquetípica del gènere, els *Testaments dels XII Patriarques*. És un capítol llarg i segurament de difícil lectura per a qui no estigui introduït en la problemàtica i metodologia d'investigació d'aquest llibre (origen, fonts, redacció, etc.).

L'A. en poques pàgines introdueix el *status quaestionis*: les diferents postures sobre l'origen (jueu, jueu amb interpolacions cristianes, esseni, cristià, refosa cristiana de materials jueus... Charles, de Jonge, Braun, Philonenko, Becker...). És Becker qui marca el treball de l'A. en aquest capítol: «en las siguientes páginas, pues, vamos a revisar el análisis realizado por Becker (*«Untersuchungen zur Entstehungsgeschichte der Testamente der zwölf Patriarchen»*, Leiden 1970) para ver si, en general, hay que defender o no la unidad literaria de los T. 12 Pa. y si, por tanto, el conjunto de esta obra pertenece claramente a nuestro género literario» (p. 166). L'A. afirma que es pot continuar defensant la unitat literària dels Testaments (p. 285). El capítol acaba amb dos curts apèndixs dedicats als fragments arameus del *Test. de Leví* (Geniza d'El Caire i Qumrân) i al *Test. hebreu de Neftalí*.

Els capp. IV i V presenten els Targumim de Gn 49 i Dt 33. El treball de l'A. evidencia la seva formació d'investigador en aquest camp de la intertestamentària, com alumne del prof. Le Déaut. Cal remarcar, com a molt interessants, els apartats dedicats al «*šema*» en el cap. V («*Antigüedad de las tradiciones del Tg. de Gen. 49,1-2*»).

El cap. VI analitza alguns temes i expressions del gènere comuns a moltes obres: testament, clarividència del moribund, la intercessió (la pregària de Jacob salva els seus fills, *Test. Rub.* 1,7 i 4,4), la imitació (el moribund presenta la seva vida per a imitar).

El cap. VII és dedicat als «discursos de comiat» en el N.T.: les cartes a Timoteu, 2 Pere, el discurs de Milet (Ac 20, 17-38), considerat per l'A. com el «discurs de comiat» més clar del N.T. (p. 425) i Jn 13-17. Voldria només subratllar, respecte a Jn 13-17, la suggerent visió que l'A. dóna de Judes: «pasul» (rebutjat) paral·lel a Ruben (Tg Gen. 49) traïdor i impur per l'incest («akazartos» pur-impur de Jn 13).

La conclusió de l'obra (pp. 486-491) justifica l'especial atenció posada en la literatura targúmica, l'enllaç més autèntic entre N.T. i A.T. i del qual n'és exemple clar, com acabem de veure, el subjacent targúmic de Jn 13-17.

Lògicament els índexs de cites (bíblics, apòcrifa, Qumrân, Targum, etc.) clouen el volum.

La lectura i aprofundiment d'aquesta obra és imprescindible per a

l'investigador d'aquest gènere i per a tothom qui es vulgui iniciar en el camí de la investigació de la literatura intertestamentària; hi trobarà la metodologia adequada, sobretot pel que fa als T. 12 Pa. i Tg.

Lluís A. Armengol

Isidro GOMÀ, *El Evangelio según San Mateo*, Vol. I (Mt 1-13), Marova-Colectánea San Paciano 22/1, Madrid-Barcelona, 1976, XXXII + 774 pp.; Vol. II (Mt 14-28), Marova-Colectánea San Paciano 22/2, Madrid-Barcelona, 1976, XXII + 784 pp.

En l'espai de deu anys, Isidre Gomà Civit, professor d'exegesi neotestamentària a la Facultat de Teologia de Barcelona, ha publicat dos volums dedicats a comentar l'evangelí segons Mateu.

1. *Volum I.*

A la introducció, Gomà fa constar que no pretén presentar una obra d'investigació, sinó d'informació, que no és el mateix que divulgació. Encara que no faci cap introducció especial a tot l'evangelí de Mateu, l'A. ofereix una «conversació preliminar» en la que exposa els criteris seguits en el comentari. Divideix el comentari dels tretze primers capítols en set parts: I. Evangelí de la Infància (1,1-2,23); II. Inauguració de l'activitat messiànica (3,1-4,24); III. Les paraules del Messias (4,25-7,29); IV. Les obres del Messias (8,1-9,34); V. Els enviats del Messias (9,35-11,1); VI. Crisi de fe davant la «manifestació» de Jesús com a Messias, Fill de Déu (11,2-12,50); VII. Les paràboles (13).

Una introducció literària precedeix cadascuna de les unitats menors en què estan dividides les parts generals. Es així com Gomà procura centrar la perícopa que comenta, tot relacionant-la amb l'ambient catequètic de la primitiva comunitat cristiana.

Concedeix molta importància a l'«evangelí de la infància», del que intenta definir-ne el gènere. Concedeix molt espai a l'explicació del Sermó de la Muntanya. Alguns dels excursus del comentari constitueixen útils tractats de teologia bíblica.

L'A. renuncia a estudiar els diferents estadis de la formació de les perícopes, per bé que a voltes hi faci tímides al·lusions. Al final dóna una selecta i abundant bibliografia, no obstant i que en el curs de l'obra no cita mai les fonts. L'estil és molt curat, a voltes fins i tot rebuscat, però mangívol i suggestiu.

2. *Volum II.*

Les característiques formals d'aquest segon comentari són semblants a les del primer. L'A. l'enceta amb un epíleg a la «conversació preliminar» del vol. I.

Segueix la divisió iniciada en el vol. I; per això comença amb la part VIII. Prova, discerniment i expressió de la fe en el Messias Jesús (14,1-16,20); IX. El camí dels deixebles seguidors de Crist sota el signe de la Creu (16,21-20,16); X. Pujada a Jerusalem (20,17-23, 39); XI. Profeia i exhortació (24,1-25,46); XII. Crucificat (26,1-27-66); XIII. «Resuscità el tercer dia» (28,1-15).

A cada una d'aquestes parts segueix una bibliografia particular i al final es troba una bibliografia general. Un índex analític és col·locat al final de l'obra.

L'A. cerca d'emmarcar contínuament el text en la vida de la comunitat, no obstant i no seguir els criteris morfo-crítics. Veu en l'experiència eclesial una conjunció entre el text i la persona de Jesús. Concedeix també importància a les possibles formes catequètiques que s'amaguen darrera els textos.

El comentari que presentem és fruit d'un treball pacient i responsable. Sens dubte que és el més complet existent en llengua castellana.

Frederic Raurell

Gaspar MORA, *La Carta a los Hebreos como escrito pastoral*, Colección San Paciano 20, Barcelona, 1974, XXVI + 261 pp.

Treball d'investigació presentat a l'Institut Alfonsià de Roma per assolir el Doctorat en Teologia, especialització de Moral. Fidel, per tant, a tot allò que com a «gènere literari» demana una *Tesi doctoral*: procés d'anàlisi a síntesi; redacció austera, potser insistent; acurada atenció a l'ascètica dels detalls en quant als índexs, bibliografia, etc.

Un esforç de reflexió bíblica està renovellant la Moral cristiana, ens diu Gaspar Mora, afegint que també ell ha volgut inserir-se en el corrent d'aquesta renovació (p. VII). Amb aquest fi ha escollit un dels Escrits més admirables —i no menys desconcertant— del Nou Testament: la Carta als Hebreus (CH).

No intentarem pas recapitular en poques ratlles la generosa abundància de resultats crítics i exegetics que ens va donant l'A. al pas de l'anàlisi dels textos. Qui els sàpiga aprofitar a través dels índexs, n'obtindrà força utilitat a nivell científic i ensems pràctic —ja que l'A. ens dóna un bon exemple d'equilibri entre el mètode i l'esperit. Aquí només indicarem els punts cabdals de la síntesi:

1. La CH és un escrit formalment *pastoral*. És a dir, l'autor no tenia altra motivació que la d'ajudar els destinataris en una concreta situació religiosa, que era de crisi. Una crisi característica de la «segona generació» cristiana, que es pot resumir en la paraula *negligència* (cançament en el camí de la Fe, instal·lació en la mediocritat). El pastor que escriu la Carta sap i avisa que d'aquesta negligència hom baixa connaturalment a la *incredulitat-amagada*, i de la *incredulitat amagada* a l'*apostasia quasi-inadvertida*.

Amb aquesta perspectiva, l'A. analitza a fons la parènesi 5,11-6,20, punt de convergència de tot el desenvolupament de la CH. Examina els altres textos parenètics, que confirmen l'esmentada orientació (p.ex., 10, 25; 12,15-16; 2,1-3). Dedica un apartat a les conseqüències de l'apostasia (6,4-8; 10,26-31; 12,17...).

2. La parènesi de la CH es fonamenta i recolza en les seves llargues *explicacions doctrinals*. El tema fort de la línia parenètica és la Fe («Pistis»); el de la doctrinal és Crist; de la Cristologia en floreix la «Pistologia». La Cristologia de la CH és del tot soteriològica, considerada en clau de *Sacrifici* i expressada en categories culturals. El Sacrifici de Jesús, fet acomplert una vegada per sempre, determina una concepció escatològica que mira el Passat — ferm i definitiu — com a vitalització del Present i del Futur. Reflexió important per a una teologia de l'Esperança.

3. Parènesi i Doctrina, a la CH, no s'assemblen a dues línies paral·leles o entrecruades, ans constitueixen una *indissociable unitat*, Pensament predilecte de l'A.

4. La «clau hermenèutica» d'aquesta unitat són les *transicions*. Pas a nivell entre la Doctrina i l'Exhortació. Les estudia una per una (2,1ss; 4,14ss; 12,1ss.18ss...); sobretot, la principal: 10,19-25.

5. La CH, tot i que avui no ens sembla pas fàcil de llegir, té una fecunda i polivalent *actualitat pastoral*. L'A. en considera alguns aspectes.

Isidre Gomà

Salvador PIÉ I NINOT, *La Palabra de Dios en los libros sapienciales*, Colectánea San Paciano 17, Barcelona, Herder, 1972, 319 pp.

En Salvador Pié i Ninot, professor de Teologia Fonamental a la Facultat de Teologia de Barcelona, és l'autor d'aquesta tesi doctoral presentada a la Universitat Gregoriana de Roma.

L'obra s'inicia amb la presentació dels signes de transcripció de l'hebreu i del grec, les sigles de les revistes que són citades, les sigles de col·leccions i comentaris que són esmentats i les sigles dels llibres de la Bíblia.

A la introducció l'autor indica el seu objectiu: «reflexionar amb atenció sobre els escrits dels savis per entreveure'n la Paraula d'aquest Déu que sembla estranyament llunyà, però que ja en els llibres sapiencials, abans d'encarnar-se en el *Logos*, es manifesta profundament pròxim mostrant la seva humanitat» (p. 32).

En el Cap. I presenta un panorama succint lexicogràfic de *dabar* i *logos*, amb unes notes dels seus similars respectius, l'arrel hebrea *'mr* i la paraula grega *rêma*. Tracta de posar de relleu el significat terminològic especialment del *dabar* hebreu, que envaeix també el camp del *logos* en els LXX. Aquesta és una introducció lexicogràfica als capítols centrals del seu treball, que s'estenen del Cap. II al Cap. VI, en els quals

s'hi examinen respectivament cada un dels llibres que componen el «pentateuc» sapiencial. A cada un d'aquests capítols s'hi fa una anàlisi *diacrònica* per captar millor les diverses etapes de l'evolució del pensament dels escribes inspirats sobre la Paraula de Déu. Al final de cada capítol, i fins i tot freqüentment de cada secció, es dedueixen conclusions que posen de relleu l'aportació peculiar de cada llibre.

En el Cap. VII l'autor ofereix les conclusions generals a tota l'anàlisi anterior, completant-ne la línia *longitudinal* amb un tall transversal que presenta de forma sintètica i sincrònica les aportacions globals del «pentateuc» sapiencial.

Apartir del Cap. VII són presentades, doncs, les conclusions generals. Parla a la primera part de l'origen de l'ús de la paraula divina, esbrinant la teoria de l'origen nomístic, de l'origen profètic, d'altres punts de vista, i decantant-se finalment cap a un origen sapiencial de la Paraula, semblant-li, però, que un cert origen nomístic no deixa de tenir possibilitats.

Especialment suggestiva és la segona part del Cap. VII, on recolzat en la frase de R. Latourelle, diu que podem definir la paraula com «l'acció per la qual una persona es *dirigeix* i s'*expresa* a una altra per a una comunicació. Aquestes tres funcions de la paraula humana, diu, es poden referir igualment a la Paraula de Déu. I, per això, emprèn la tasca de presentar la Paraula de Déu sota aquesta tridimensionalitat que abasta tot l'ampli camp de l'acció divina mitjançant la Paraula i que estructura de la manera següent:

- parlant, Déu actua (dimensió dinàmica de la Paraula);
- parlant, Déu revela (dimensió noètica de la Paraula);
- parlant, Déu es comunica (dimensió personal de la Paraula).

Cada un d'aquests aspectes és exposat a continuació. En primer lloc veu la Paraula en el Cosmos i en la Història; en la literatura veterotestamentària no sapiencial, i després en la sapiencial. En segon lloc exposa com la Paraula manifesta un contingut, revela el disseny de Déu per al seu poble, i fa igualment referència primer a la literatura veterotestamentària no sapiencial, i després a la sapiencial. I, finalment, exposa com la Paraula tendeix a comunicar-se personalment, a autocomunicar-se (com a personificació poètica, metafòrica o purament literària?, com a hipòstasi?, com a paraula quasi hipostàtica?), en la literatura de l'Antic Testament no sapiencial i després en la sapiencial.

Arriba així a la conclusió, després d'adduir els textos que fan referència a la saviesa personificada (pp. 275-7), que «el *debar-logos* sapiencial no representa un grup aberrant a l'Antic Testament, sinó que la seva concepció s'encasta en la tradició iahvista més pura, encara que freqüentment el seu llenguatge la revesteixi d'un humanisme utilitari» (p. 277).

A la tercera part del Cap. VII, el capítol de les conclusions generals, l'autor tracta de la «Prospectiva neotestamentària del Dabar-Logos sapiencial», donant una mirada prospectiva a l'ulterior desenvolupament de la tradició de la Paraula sapiencial en el Nou Testament, i especial-

ment a l'evangeli de Sant Joan. I acaba la seva dissertació amb les paraules següents: «En el llarg arc de la nostra Bíblia actual, que va des de l'afirmació de la Creació per la Paraula (Gn 1) fins a la proclamació de la Paraula feta carn (Jn. 1), la literatura sapiencial apareix com a catalitzadora d'un ensenyament popular i per mediació de la *paraula* ensenya una saviesa que brolla de la *Paraula Única*. Mostra, en definitiva, que tot vertader humanisme radica en la misteriosa i a la vegada profundament expressiva Paraula de Déu» (p. 285).

El llibre conté encara un índex bíblic (pp. 287-302), un índex d'autors (pp. 303-12) i l'índex general.

El llibre és molt interessant i revelador, diàfan, amb una claredat tendint a fer fàcils els conceptes i els problemes implicats en aquesta temàtica, i suposa, per aquest motiu, un coneixement profund del «pentateuc» sapiencial, i de la literatura contemporània i la problemàtica suscitada pels estudis més recents. És un llibre útil per a endinsar-se en aquest camp.

Eduard Bosch

Josep RIUS-CAMPS, *El dinamismo trinitario en la divinización de los seres racionales según Orígenes*, Orientalia Christiana Analecta 188, Roma 1970.

L'autor, ja a la introducció, defineix el seu objectiu: investigar si Orígenes té una pneumatologia veritable i pròpia, o bé si es limita a deixar constància de l'existència de l'Esperit Sant només «por razones puramente dogmáticas» (p. 14).

La qüestió no és ociosa i se l'han plantejada els millors comentaristes d'Orígenes, de A. von Harnack fins W. Wölker, Lieskje i Crouzel, els quals, segons l'opinió de l'autor, no han posat en relleu, d'una manera suficientment clara, el paper de l'Esperit Sant en el procés de divinització dels éssers racionals, segons l'especulació origeniana.

La resposta de Rius-Camps és completa i exuberant.

El seu mètode, exegètic i sistemàtic, deixa parlar al mateix Orígenes. Rius-Camps prescindeix de la qüestió textual (p. 18) i no intenta de seguir el procés històric que Orígenes pogués sofrir. Pren globalment la seva obra, i li dirigeix la pregunta central del tema: «¿Se da en Orígenes una Pneumatología propia y original, no meramente por obediencia dogmática, sino por necesidad intrínseca del sistema teológico origeniano?» O bé, dit d'una altra manera: les funcions i l'ésser propi de l'Esperit Sant, queden clarament diferenciades, amb relleu propi, en la teologia econòmica de l'alexandri? (p. 27).

La resposta — el llibre — de Rius-Camps es divideix en sis grans capítols molt ben estructurats, algun dels qual pot ésser considerat com un veritable tractat teològic.

Així, el capítol 1.er, «Logos y Espíritu: Su diversidad de funciones», val per un veritable tractat «De gratia», on es mostra la «necesidad»

que hi ha de l'Esperit, a partir del disseny diví de santificar els éssers racionals.

Orígenes considera l'Esperit diví com el substracte comú a Déu, a Crist i a l'Esperit Sant, participat en forma de «gracia» als sants (p. 50).

L'Esperit Sant forneix en forma de gràcia el nou «ser espiritual», actuat frontalment per Déu (Pare) i ministrat pel Fill (p. 28). Això permet parlar d'una operació comuna als Tres, però no d'una operació indiferenciada.

«Cuando Orígenes afirma que las tres personas tienen una misma operación común, no quiere decir que no se diferencien en el *modo* de actuar “ad extra”. Al contrario, la formulación teológica de una “trinidad de personas”, ha sido inducida precisamente a partir de su actuación concreta en la obra de la creación-salvación. Esta consideración “funcional” de la Trinidad — volcada por entero en la Economía — es una de las características más acusadas de la teología prenicena. Una vez establecida la función especial de cada persona divina en la Economía, nos invita Orígenes a descubrir su correspondiente complementariedad, sin que ello perjudique su unicidad operacional» (p. 28).

Així, Rius-Camps, va dibuixant la funció diferenciada i ésser propi de l'Esperit que es fa present en l'ànima (p. 45). Així va posant les fites del tractat sobre la Trinitat Econòmica, que serà el segon capítol, anomenat «Del Logos al Espíritu: El dinamismo trinitario», on, posant la doctrina origeniana en sinopsi amb la dels valentinians (pp. 95-102 i 113-117) i agnòstics (pp. 161-163), Rius-Camps dóna a conèixer l'originalitat del pensament origenià.

Som presents a la descripció de l'acte generador, intradiví i econòmic, que comença en la Ment essencial i acaba en el Logos revelador. El Fill, per Orígenes, no és només el fruit d'un acte purament intel·lectual, d'un pensament necessari que s'autoengendra, com fa l'analogia psicològica agustiniano-tomista. El Fill, segons Orígenes, és «Hijo del Amor» (p. 86).

Peró, així com en la divinització dels éssers racionals era «necesaria» una altra funció, la de l'Esperit, així també, en la Trinitat, a més del fruit de l'Amor difusiu del Pare, que és substantivat com a Imatge de Déu i que constitueix el Fill-de-l'Amor, és necessària aquesta altra «exhalación de vida», l'Esperit que procedeix de l'Amor que s'expressen Pare i Fill (p. 89). Així el Fill és Imatge, Amor, Substantivitat, Logos, Saviesa, Racionalitat, mentre que l'Esperit és Ventada, Vida, Exhalació de l'Amor vivent, Santetat espiritual i carismàtica, que va ésser vessat sobre Jesús — que era connatural a l'Esperit, a fi que l'Esperit es fes connatural a l'home Crist Jesús — i pogués així ésser escampat sobre els sants.

D'aquesta manera, Orígenes, s'aixeca del nivell de la manifestació econòmica al nivell de la vida intradivina (p. 151).

Dos altres capítols perllonguen i eixamplen la base dels dos primers. Porten aquests títols: «Paternidad y maternidad de Dios» i «El Espíritu de filiación adoptiva».

Hom podria considerar el capítol sisè, i últim, com un tractat «De Eschatologia» a la llum de la Trinitat —«Los perfectos y Espirituales han anticipado ya, en esta vida, las Realidades del Eón futuro»—. El capítol cinquè, en canvi, insisteix en el tema diferenciador entre el Fill i l'Esperit —així queda plenament provada la tesi de Rius-Camps—, a partir de la doble formació que Déu causa a la criatura racional: a la formació racional li correspon el Fill o Logos; a la formació sapiencial li correspondria l'Esperit.

Cal remarcar amb goig que l'obra de Rius-Camps no solament significà una fita en la renovació dels estudis origenians, sinó també en l'atenció novament prestada pels teòlegs al tema trinitari, amb la consegüent renovació d'aquest nucli essencial de la Teo-Logia.

J.M. Rovira Bellosó

Jorge SÁNCHEZ BOSCH, «*Gloriarse*» según San Pablo. Sentido y teología del «*kaucháomai*», Analecta Biblica - Colectánea San Paciano 16, Roma - Barcelona 1970, XXVIII + 341 pp.

Jordi Sánchez Bosch, professor d'exegesi neotestamentària a la Facultat de Teologia de Barcelona, és l'autor d'aquesta tesi doctoral presentada a l'Institut Bíblic de Roma.

L'obra s'enceta amb un índex general, seguit d'una introducció i d'un índex bibliogràfic.

En la introducció general es justifica el subtítol de l'obra i tot seguit es presenta la història de l'exegesi antiga (interpretació dels Pares grecs i llatins, i l'exegesi de Tomàs d'Aquino) i l'exegesi moderna (en part exposada en l'article *kaucháomai* de R. Bultmann al TWBNT, III). El problema fonamental que vol resoldre l'A. és el de la unitat o contradicció del *kaucháomai* en Pau. L'obra és dividida en dues grans parts: I. *Kaucháomai* en la literatura greco-profana i en els LXX; II. *Kaucháomai* en Pau.

I Part: L'A. la divideix en dues grans seccions: 1) *kaucháomai* en la literatura greco-profana; 2) *kaucháomai* en els LXX. Respecte al valor que el verb revesteix en la literatura profana, Sánchez Bosch conclou: «Proclamar quelcom que es té en ordre a aconseguir-ne el reconeixement per part dels altres.» L'A. insisteix en la necessitat que el concepte de *káuchema* quedi reduït a una esfera negativa. Respecte al valor que revesteix en els LXX: En la versió alexandrina es condemna la «glòria» que s'oposa a la de Déu; es coincideix amb la greicitat profana en indicar l'obra justa com el fonament adequat de la «glòria». I aquesta «glòria» es té com a do de Déu. Per tant, «gloriar-se» equivaldrà a reconèixer les meravelles que Déu ha fet en mi.

II Part: constitueix la part específica de l'obra. En una primera secció estableix una anàlisi detallada dels textos: textos de tipus colloquial, la «glòria» del món, la «glòria» del jueu (no tota activitat humana, sinó els actes del homes que es conformen a un manament de Déu tenen un fonament just de «gloriar-se»), la «glòria» del cristià (així com Israel es «gloriava» tot recordant les meravelles obrades per Déu a favor del seu poble, de manera semblant el cristià veu en les realitats salvífiques de l'Evangeli un títol de «gloriar-se» en el Senyor), la «glòria» de l'Apòstol (la «glòria» en les debilitats i en la creu, la «glòria» en la missió apostòlica, la «glòria» en el treball manual, la «glòria» en la paciència), textos parenètics en els quals l'Apòstol exhorta a la comunitat a «gloriar-se» d'una manera determinada. En una segona secció, l'A. fa una presentació sintètica de tota la segona part.

L'obra s'acaba amb un apèndix de cada grup religiós.

Aquesta tesi representa una aportació important en el camp exegetico-teològic dels textos paulins.

Frederic Raurell

José O. TUÑÍ VANCELLS, *La Verdad os hará libres, Jn 8,32. Liberación y libertad del creyente en el cuarto evangelio*, Barcelona, Herder, 1973, 230 pp.

L'ús i l'abús dels termes «llibertat», «alliberament» d'una banda, i la poca atenció dedicada a aquest tema joanenc d'altra banda, fan veure de bell antuvi la necessitat d'una monografia sobre Jn 8,32. És el treball que amb èxit ha dut a terme O. Tuñí S.I. com a tesi doctoral presentada a la Universitat Gregoriana de Roma.

El llibre consta de dues parts independents entre si, però que a la fi es veu que convergeixen en la interpretació que dona l'A. de Jn 8,32. La primera part va mostrant, a poc a poc, però amb seguretat i sobretot a través dels escrits contemporanis al NT (en especial Flavi Josep), que el contingut fonamental de «llibertat» és religiós malgrat la terminologia «que, en aparença, té un caràcter exclusivament polític» (p. 73). Per aquests escrits veiem que en realitat *llibertat* equival a subjecció a Déu (p. 91); *ser lliure és ésser esclau de Déu, ser el seu fill*. Això es va fent cada vegada més clar fins i tot en les monedes de la primera revolta (70 d.C.) trobades a Massada, en la litúrgia jueva (especialment el *Seder Pesah*) i en els Targums. En aquesta línia cal recordar la importància que l'autor assenyala als targums per a l'exegesi de Jn (p. 119, nn. 86 i 87).

La segona part tracta l'objecte formal de l'obra amb mètode filològic-històric. I així es comença en el cap. V per una bona anàlisi de crítica literària que determina la unitat del fragment a estudiar (p. 105-110), no l'estructura. Aquesta és descoberta en el capítol següent, en el *kiasma* que té per centre precisament «com pots dir que serem lliures?» (v. 33). A partir d'aquesta anàlisi estructural es passa a l'estudi del sig-

nificat de l'alliberament per la veritat a través del concepte de «veritat» defensat per I. de la Potterie. Ja la mateixa estructura inclina a la identificació entre «la veritat us farà lliures» (8,32) i «sou vertaderament els meus deixebles» (8,31). És a dir, el cristià és lliure perquè ha estat engendrat per la veritat, la revelació, la paraula de Jesús acceptada per la fe. És com dir que el cristià neix a la llibertat en la generació que el fa fill de Déu. Jn 8,32 s'inscriu, doncs, en la teologia jueva de la llibertat: «si Israel és el poble que passa de l'esclavatge d'Egipte a la llibertat del servei de Jahweh, el quart evangeli subratlla també que el creient passa, per la fe, a pertànyer al Pare com a fill» (p. 161).

Alguns havien insinuat ja aquesta interpretació de l'A.; entre ells, W.M. Milligan - W.M.F. Moulton, R.H. Lightfoot i sobretot J. Leal. Però faltava donar-li consistència i articulació. És el que ha fet J.O. Tuñí (p. 163).

Finalment l'obra de J.O. Tuñí senyala també les conseqüències que porta la seva exegesi de Jn 8,32. Entre elles subratllem que aquesta exegesi de Jn 8,32 «és un element més a favor de la dependència de l'escrit de Jn respecte a les tradicions religioses d'Israel en el judaïsme» (p. 207). La concepció de la *fe com a alliberament* és una segona conclusió digna, ella sola, que se li dediqui una monografia sencera.

El llibre acaba amb uns índex d'autors i de cites de la Bíblia, Judaïsme i Rabinisme, pseudoepígrafs, documents de Qumrân, etc., que converteixen la interessant obra d'exegesi en un bon útil per a la investigació.

Enric Cortès